

ÚJ SZEMLÉLET A TÖRTÉNELEM TANKÖNYVEKBEN

PAPPNÉ GELLÉNYI JUDIT

KIVONAT: Kell-e adatokat, tényeket tanítani a történelemórákon? Ez a kérdés hosszú évek óta újra és újra előkerül. De az nem képezi vita tárgyát, hogy az összefüggéseket, következtetéseket csak tények alapján lehet megállapítani, tehát egyértelmű, hogy tananyagot a tények mellőzésével, a lexikai adatoknak a követelmények közül való kiiktatásával nem lehet összeállítani. A 2020-as Nemzeti Alap-tanterv jelentősen csökkentette ugyan a lexikai követelményeket, de azt is hangsúlyozza, hogy szükség van bizonyos konkrét ismeretek elsajátítására is. Így sajátít el a diák értékeket, így tanul meg következtetéseket levonni.

Fontos megjegyezni, hogy a történelem tankönyvek átdolgozása olyan tudományos szakértők segítségével történt, ami garantálja, hogy a legújabb tudományos eredményeknek ellentmondó tények ne maradjanak bennük. A tanterv új szemléletét a tankönyvek új narratívákon, újfajta módszertani megközelítésen és a tudomány új eredményeinek tükrözésén keresztül jelenítik meg. A következő írásban ezekből villantunk fel néhány példát.

KULCSSZAVAK: kulturális kódrendszer, reális és pozitív nemzettudat, életmódtörténet, lexikai adatok és követelmények, hosszsmetszeti témák a tankönyvekben

1. A tanterv tartalmi újításai

1.1. A tantárgy szerepe a NAT-ban

Az új NAT egyik alapelve a nemzeti identitás erősítése. Ennek megfelelően fogalmazza meg a Nemzeti Alaptanterv a történelemtanítás fő feladatát is. Ezek szerint a tantárgy ismereteket és értékeket közvetít, valamint kompetenciákat sajátítat el abból a célból, hogy a tanuló tájékozott, aktív és magyar identitású emberré váljék. Hangsúlyozni kell, hogy összefüggéseket, következtetéseket csak tények alapján lehet megállapítani, tehát hamis az a hosszú évek óta zajló vita, hogy kell-e adatokat, tényeket tanítani. Ez a vita több évtizede időről időre újra indul, azt a látszatot keltve, hogy tananyagot a tények mellőzésével, a lexikai adatoknak a követelmények közül való kiiktatásával kellene megszerkeszteni. A 2020-as Nemzeti Alaptanterv jelentősen csökkentette a lexikai követelményeket, de azt is hangsúlyozza, hogy szükség van bizonyos konkrét ismeretek elsajátítására is. Így sajátít el a diák értékeket, így tanul meg következtetéseket levonni, és így ismer fel összefüggéseket, így válhat felelősen gondolkodó választópolgárrá.

Közben azt is felismeri, hogy a történelem szereplői különféle mintákat közvetítenek a jelen embere számára is. Tudatosul benne, hogy a jelen, és annak minden eseménye a jövő történelme, s így ő is annak részese. Elsajátítja azt a kulturális kódrendszert, amely lehetővé teszi számára identitása, valamint a magyar nemzet és a keresztény normarendszeren alapuló európai civilizáció iránti elkötelezettsége kialakítását és megerősítését.

1.2. A kerettanterv alapelvei

A kerettanterv megállapítja, hogy a tények és a szereplők fontosságának hangsúlyozása erősíti a nemzeti hovatartozás érzését. A tantervben úgy fogalmazódik meg a történelemtanítás és -tanulás célja, hogy a tanuló ismerkedjen meg a történettudomány, valamint a hagyomány által legfontosabbnak elismert történelmi tényekkel, szereplőkkel, eseményekkel, történetekkel és folyamatokkal, valamint tudatosodjon benne nemzeti hovatartozása. Ismerkedjen meg továbbá a kulturális kódrendszer legalapvetőbb elemeivel, amelyek lehetővé teszik, hogy azonosuljon kultúránk alapértékeivel. A történelem tantárgy tantervének középpontjában a magyar nemzet és Magyarország története áll. A korábbiaknál nagyobb hangsúlyt kapnak hazánk történetének kiemelkedő, pozitív eredményei és hősei. A tanterv két fontos alapelvet követ, egyik a tananyagcsökkentés, hiszen rohanó korunkban örült tempóban bővül az elsajátítandó ismeretek köre, amelyeket az iskolás gyerekek már nem képesek befogadni. A másik, hogy ugyanakkor

szakítani kell azzal az eddigi módszerrel, amely a történelem tanítása során azt sugallja, hogy a magyar múlt és jelen folyamatos lemaradásban van Európában a „fejlett” nemzetekhez, országokhoz képest.

Mindezek alapján fogalmazódik meg a tantervi szabályozás irányítóelve, hogy a magyar történelmet kontinuitásában, az európai, illetve egyetemes történelmet pedig szigetszerűen mutassuk be! Több általános európai jelenség is konkrét magyar példákon keresztül jelenik meg, így a tanuló a magyar történelmi jelenségeket első-sorban nem általános modellek alapján, hanem a konkrét történelmi helyzet jellegzetességeit figyelembe véve tanulmányozhatja. Ez a megközelítés hozzásegíti a tanulót, hogy megértse és méltányolja a magyarság, a magyar nemzet, illetve Magyarország sajátos helyzetéből adódó jelenségeket és folyamatokat, így alakulhat ki benne a tényeken alapuló reális és pozitív nemzettudat, ezáltal erősödhet benne a hazaszeretet érzése.

Ugyanakkor az idő múlásával, új adatok és tények előtérbe kerülésével a már említett kulturális kódrendszer is módosul, ezeket a módosulásokat is bele kell foglalni az új tananyagokba.

1.3. A tanterv megjelenése a tankönyvekben

A tanterv új szemléletét a tankönyvek új narratívákon, újfajta módszertani megközelítésen és a tudomány új eredményeinek tükrözésén keresztül jelenítik meg. Az alábbiakban ezekből villantunk fel néhány példát.

2. Új narratívák a tankönyvekben néhány példán keresztül

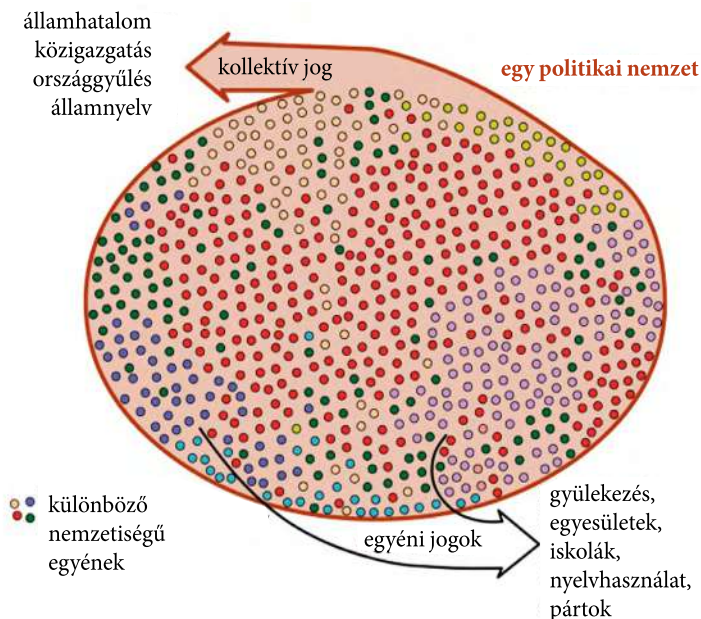
Az általános iskolai ötödikes és középiskolai kilencedikes tankönyvek az eddigénél sokkal nagyobb teret szentelnek az Árpád-kornak. Részletesen bemutatják azokat az uralkodókat, akik a Magyar Királyságot Európa számottevő nagyhatalmává tették. Így kap az eddigénél nagyobb hangsúlyt III. Béla, általános iskolában mint nagyhatalmú király, középiskolában pedig mint a kül- és belpolitika új irányait létrehozó uralkodó. Részletesen szó van továbbá az Árpád-ház szentjeiről is.

A tankönyvek – különösen az általános iskolások számára – elérhető közelségbe hozzák a régi korok emberét és hétköznapjait. A középkor történetét a Kerettantervnek megfelelően teljes egészében életmódtörténetként dolgozzák fel az általános iskolai tankönyvek, pl: *Élet a várban*, *Élet a kolostorban*, *Élet a városban* stb. A török hódoltság korát pedig egy-egy város történetén keresztül is bemutatják, pl. Kecskemét, Debrecen vagy Temesvár XVII-XVIII. századi életén keresztül.

A magyar nemzetiségi politika a dualizmus korában európai összehasonlításban is megjelenik, hangsúlyozva, hogy a korszakban az európai liberális jogállamokban az egy politikai nemzet felfogása volt az általános éppúgy, mint Magyarországon.

Határozzuk meg az ábra alapján a fogalom tartalmát! Hasonlítsuk össze a korszak nyugat-európai (pl. francia) nemzetfelfogásával! Vessük össze az egyéni és a kollektív jog fogalmát!” (Száray 2022: 60)

„Egy politikai nemzet fogalma”:

Külön figyelmet fordítanak az új tankönyvek az I. világháború magyar hőseinek a bemutatására. Ez a tankönyvekben teljesen új vonás, az eddigi könyvekben legfeljebb azok a frontok voltak megemlítve, ahol magyar katonák harcoltak, de a személyes helytállás nem. Alább egy tankönyvi részleten mutatok erre példát.

Muhr Ottomár ezredes. Forrás: OH-TOR11TA, 96. oldal

A kerettanterv az 1918. őszi magyarországi eseményeket forradalmi kísérletnek nevezi és a tankönyvek is ezt a narratívát követik. Árnyalt, sokoldalú megközelítést alkalmaznak, szakítva a korábbi, Károlyi Mihály és Jászi Oszkár emlékiratain alapuló bemutatással.

A Horthy-korszak konszolidációjának eredményei között új szempontok is előkerülnek. A kerettantervi téma címe általános iskolában és középiskolában is „Talpraállás Trianon után”, tehát azt hangsúlyozza a tananyag, hogy a Horthy-korszak 20 esztendeje alatt az ország sok szempontból ellensúlyozni tudta a trianoni traumát. Ennek megfelelően a gazdasági szerkezetváltás és fellendülés, az oktatási és tudományos sikerek mellett elemzik a tankönyvek a társadalom életszínvonalának emelkedését, az egészségügy és a szociális háló erősödését, valamint a 30-as évek művészetének eredményeit is az irodalomtól a filmművészetig. Bemutatják, hogy a magyar egészségügy a 30-as években európai összehasonlításban

is kiemelkedőnek számított, hiszen a korszakban 160 új kórház épült, csökkent a csecsemőhalandóság, és jelentős mértékben viszszaeszozott a tbc. Mindezek mellett bővült a szociális ellátó rendszer, és bevezetésre került a kötelező beteg- és balesetbiztosítás is, valamint létrehozták az Országos Társadalombiztosító Intézetet (OTI, 1928). A korszak sokszínű kulturális életéből olyan szereplőket és műveket is kiemelnek a tankönyvek, amelyek eddig nem voltak széles körben ismertek. Olvashatunk Herczeg Ferencről és az *Új Idők*-ről, valamint Tormay Cécile-ről és a *Napkelet*-ről is a *Hyppolit, a lakáj* mellett.

Fontos alapelve a tankönyveknek, hogy minden szereplőt a lehetőségeinek figyelembe vételével értékeljünk. Ne „kérjünk számon” senkitől olyan tetteket, amelyekre nem volt lehetősége. Például Magyarország háborúba sodródását is így kell értékelni, bemutatva, hogy az ország számára nem volt reális lehetőség 1941-ben a nyugati szövetség szorosabbra fűzése Németországgal szemben.

Ugyanakkor végleg szakítanak a tankönyvek az 1945-ös felszabadulás, felszabadítás kifejezésekkel, hangsúlyozva, hogy az egyik megszállást egy másik, 46 évig tartó megszállás váltotta fel.

A II. világháború után történeteket Európa felosztásaként értékelik a tananyagok, ezt elemzik magyar szempontból és nem újrarendezésről beszélnek.

Ábra és feladat az egyik hetedikes tankönyvben: *A vasfüggöny két oldala* • Vázold néhány mondatban, hogyan jeleníti meg a rajz Európa kettéosztottságát! A rajz alapján fogalmazd meg a vasfüggöny szó jelentését! Milyen akadályokkal próbálták lehetetlenné tenni az átjutást a „vasfüggönyön”? (Tóth 2022:191.)

A Kádár-korszakot a kerettanterv – általános és középiskolában egyaránt – diktatúrának nevezi és a tankönyvek is ezt a szemléletet követik. Értelmezik a kádári alku fogalmát, bemutatva, az úgynevezett életszínvonal-politikát a lakásépítési programmal és a jólét korlátozott növelésével együtt. Közben rávilágítanak a (még készülő) tankönyvek a folyamat hátrányaira is, kiemelve, hogy az életmódbeli változásoknak, a korlátozott jólétnek nagy ára volt, a második gazdaság önkiszákmányoláshoz, az állami kiadások növekedése pedig az ország súlyos eladósodásához vezetett.

3. Hosszmetszeti témák a tankönyvekben

A kerettanterv bizonyos témákat hosszsmetszeti megközelítéssel ír le. Ilyen például az általános iskola nyolcadik osztályában az ismétlés, vagy általános és középiskolában is a határon túli magyarság sorsának korszakokon átívelő bemutatása 1920-tól napjainkig, benne a magyarságot ért atrocitások felvillantásával. A Kárpát-medencei kisebbségi sorba került magyarok sorsát területenként mutatják be a nyolcadikos tankönyvek.

3.1. A „félbevágott” székelykapu

A – valamikori (betoldás a szerk.) – Északkelet-Magyarországon lévő Nagyszelmenc és Kisszelmenc falu története jelképe lehet a történelmi Magyarországtól elcsatolt területek magyarságának. A két, egybeépült ikerfalú 1920-ban Csehszlovákiához került, majd 1938–1945 között átmenetileg visszatérhetett az anyaországhoz. A második világháború után önkényesen húzott határt a szovjethatalom, s így Kisszelmenc a Szovjetunióhoz, Nagyszelmenc Csehszlovákiához került. Az a képtelen helyzet állt elő, hogy rokonokat, barátokat választott el egymástól a határzár, s a szögesdrót mögött láthatták ugyan egymást a rokonok, de ha át akartak jutni a falu utcájának másik felébe, 600 kilométert kerülvén, hosszas ügyintézés mellett, vízummal teheték ezt meg. Nem szűnt meg a szögesdrót 1991-ben sem, hiszen Kisszelmenc Ukrajnához került, Nagyszelmenc 1993-ban Szlovákia része lett. Hátráltatta a testvérfalvak átjárhatóságát, hogy 2004-ben

Szlovákia csatlakozott az Európai Unióhoz, majd a schengeni határzárón belülre került, míg Kiszszelmenc kívül maradt az Európai Unión. Bár az utóbbi időben engedélyezik az átjárást, de ez csak komoly határellenőrzések mellett lehetséges.” (Tóth 2022: 204.)

Ezekben a fejezetekben szó esik a szórvány magyarságról is. Itt kell megemlíteni, hogy a Középkolai Történelmi Atlasz is átdolgozásra került és ennek során a fenti kérdésekkel kapcsolatban új térképek is kerültek a kiadványba.

Érdekes témája a nyolcadikos tananyagának a „Mérlegen a magyar történelem” című összefoglaló, amelyben tudósokról, művészekről, feltalálókról, sportolókról van szó, természetesen a teljesség igénye nélkül. Megismerhetik a diákok Julianus barától Vámbéry Árminon keresztül Almásy Lászlóig híres utazóink, vagy a Bolyaiaktól Teller Edén keresztül Bay Zoltánig híres tudósaink és feltalálóink tevékenységét éppúgy, mint világhírűvé vált művészeink, mint pl. Munkácsy Mihály, Liszt Ferenc vagy Cziffra György, vagy éppen kiváló sportolóink, mint Papp Laci, Puskás „Öcsi”, Gerevich Aladár, Egerszegi Krisztina, Szilágyi Áron sikereit.

4. A tudomány új eredményeinek megjelenítése

A tankönyvek átdolgozásába tudományos szakértőket vontunk be minden évfolyamon azzal a céllal, hogy csak a legújabb tudományos eredményeknek megfelelő tények maradjanak bennük. Így kerültek

előtérbe az I. világháború, 1918–19 története és a trianoni centenárium okán lezajlott kutatások eredményei is. Például fehérterror helyett megtorlásokról szólnak a tankönyvek, és új szemlélettel megjelenik a Rongyos Gárda is a tananyagokban.

„A soproni népszavazás létrejöttében jelentős szerepet játszott a Székely Hadosztály maradványaiból és a hozzájuk csatlakozó katonákból az ország területének védelmére még 1919 tavaszán alakult úgynevezett Rongyos Gárda. Az alakulat Prónay Pál és Héjjas Iván vezetésével megszállta az Ausztriának átadásra kijelölt területet.

Nyugat-magyarországi (lajtabánsági) felülbélyegzett és eredeti bélyegkiadások 1920-1921-ből. Készült „Lajtabánság-posta”, „Nyugatmagyarország felkelők”, „Felkelő Magyarok Északi Hadserege”, „Nyugat-Magyarország ORSZVÉ” (Országos Védelmi Szervezet), valamint „Nyugat-Magyarország népe nem nem soha!” felülnyomás is. (Pomozi Péter montázs)

Az ország különböző részeiből érkeztek hozzájuk önkéntesek a terület megvédése érdekében. Fegyverrel megakadályozták az osztrák katonaság és csendőrség bevonulását (I. és II. ágfalvi csata, 1921. augusztus-szeptember). Miután Magyarország tovább már nem tarthatta meg a területet, kikiáltották az úgynevezett Lajtabánságot (1921. október), hogy – az utódállamok módszerét követve – a politikai rendezésig kész helyzetet teremtsenek. A Rongyos Gárda fellépése kellemetlenné vált az antant számára, így olasz támogatással Velencében leültek tárgyalni a magyar kormány képviselőivel (1921. október 11-12.). Magyarország vállalta, hogy kivonja a felkelőket a területről, viszonzásképpen az antant hozzájárult egy Sopron és környékén tartott népszavazáshoz.” (Száray 2022: 144.)

A bemutatott példák alapján is látható, hogy a 2020-as NAT, az új Kerettanterv és az ezek nyomán átírt tankönyvek új szemléletet tükröznek, a magyarságot, a nemzeti identitás fejlesztését állítva középpontba. Ez a szemléletbeli áttérés nyilván nem megy egyik napról a másikra, ennek segítése jelentős részben a tanárképzés és a tanári továbbképzés feladata lesz.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Atwood 2004. Atwood, Christopher P.: *Encyclopedia of Mongolia and the Mongol Empire*. Facts on File, New York, 2004.

Borhegyi Péter – Dr. Nánay Mihály 2022: *Történelem 11.* Oktatási Hivatal, Budapest. OH-TOR11TA

Borhegyi Péter – Száray Miklós – Tóth Attila – T. Palágyi Márta

2022: *Történelem 7* , Oktatási Hivatal, Budapest. OH-TOR07T-6

Kerettanterv az általános iskola 5-8. évfolyamára – *Történelem*
(Oktatási Hivatal)

Kerettanterv a gimnáziumok 9-12. évfolyamára – *Történelem*
(Oktatási Hivatal)

Kerettanterv a gimnáziumok 7-12. évfolyamára – *Történelem*
(Oktatási Hivatal)

Száray Miklós 2022: *Történelem 11.* Oktatási Hivatal, Budapest.
OH-TOR11TB

Tóth Attila 2022: *Történelem 7.* az általános iskolások számára Oktatási Hivatal, Budapest. OH-TOR07TB

5/2020. (I. 31.) Korm. rendelet. A Nemzeti alaptanterv kiadásáról, bevezetéséről és alkalmazásáról szóló 110/2012. (VI. 4.)

Korm. rendelet módosításáról. *Magyar Közlöny*, 17/2020. 290–447. Letöltés időpontja: 2022.10.01.